

Harald Larsson (1901-1980) - folkskollärare mellan 1924 och 1966 i Torhamns församling - nedtecknade sin levnadsberättelse 1970.

Skolan före min tid

Folkskolestadgans bestämmelse om minst ett skolhus i varje socken blev för Torhamns del verklighet först 1864, då den byggnad som nu utgör Torhamnsgården stod färdig för skoländamål. Först 1876 synes nästa skola, Sibbaboda, ha tagits i bruk. Kostnadsredovisningen för Sibbaboda skola är daterad 22 mars 1878.

Innan skolhuset i Sibbaboda kunde tagas i bruk hölls skola i ett vindsrum i Åke Olssons gård i Svanhalla. Om undervisningen där har jag muntligt besked av min gode vän och granne, lantbrukare Nils Petersson i Sibbaboda, född 1859 död 1942, samt läraren Otto Andersson, Skol-Otto kallad. Båda hade erfarenhet av skolan i Åke Olssons gård, den sistnämnde som lärare. Skol-Otto var liten till växten. För att se manhaftig ut gick han alltid klädd i plommonstop, en hård rundkullig hatt.

Och skolan då. Undervisningstiden räknades i veckor. För Nils Peterssons del var den fem eller möjligen sex veckor. Den korta skoltiden till trots kunde han både läsa, skriva och räkna. Han hade tillbringat närmare 25 år i Förenade Staterna som järnvägsbyggare. Skol-Otto berättade om undervisningen: de minsta barnen satt på golvet i en halvcirkel medan en äldre elev (monitör) läste före och pekade på en plansch.

När eleverna någorlunda kände till bokstäverna, fick de flytta till ”sandbänken”, en långbänk med plats för sex, sju elever. Bänken hade plan översida ca 40 cm bred och en fram- och bakkant som gick ca en cm över den plana ytan. På denna hällde man fin skrivsand, som jämnades alldeles slät. I denna sandyta skrev barnen bokstäver.

När de nått tillräcklig färdighet på sandbänken flyttades de ett steg högre till två bänkar med griffeltavlor, som socknen lånade ut till eleverna. Men griffel att skriva med måste barnen köpa. En griffel kostade fyra styver = 2 öre. Otto berättade en sällsam och för honom lyckosam historia om en griffel. Han hade skickat bud hem med en flicka, som skulle börja skriva med griffel, att hon skulle ha med fyra styver med sig till en griffel.

När tjetet inte tog slut infann sig fadern med sin dotter och gav Otto en ordentlig utskällning för hans dumma påhitt att lära flickan skriva. Efter faderns avtåg tog Otto fram en halv griffel och flickan kunde fortsätta sina skrivövningar på griffeltavla. Hon övade upp en vacker handstil med hjälp av griffeln. Några år senare finner vi flickan i Amerika. Därifrån skickar hon brev och pengar till föräldrarna och varje jul skickade hon en julhälsning till Skol-Otto. I brevet fanns alltid en dollar, ca 3,20 kr på den tiden.

Hur många dollar fick Otto för griffeln, kanske ett trettiotal, kanske flera. Det torde vara världens dyraste griffel. Det är väl nästan orimligt att vi idag ska fatta, att detta med griffeln tilldrog sig för nästan exakt hundra år sedan. Kunde en människa bli så jublande glad över att ha fått lära sig den sagolika konsten att med skriftspråk fästa sina tankar på papper? Tydligtvis. Jag tycker att det är något att begrunda. Därför har även jag velat fästa historien på papper.

Skolstart 1908

Min egen skolgång började omkring den 10 mars 1908. Jag var i skolan i mars 1907, men kyrkoherde Nedin avstyrde fortsatt skolgång vid det tillfället. Vi var annars mycket goda grannar och vänner, mina föräldrar var vid denna tid prästgårdsarrendatorer, men kyrkoherden övertygade mina föräldrar om att jag borde leka ett år till. Därvid blev det.

Min barndoms skola var halvtidsläsande, d.v.s. småskolan pågick fyra månader, från omkring 10 mars till slutet av juli, och folkskolan började 22 oktober till omkring 8 mars, med uppehåll för jul-och nyårshelgen. Vi hade således fyra månaders skolgång och åtta månaders ferie varje år. Redan då hade vi fria lördagar. Vi hade fem dagars skolvecka. I folkskolan var vi stadigt mellan 60-70 barn delade på fyra klasser. Vi satt på långbänkar, vanligen fem stycken på varje, men var det trångt fick sex elever samsas om utrymmet.

I småskolan hade vi utom griffeltavlan, som på min tid var elevens egen, även ritbok med förteckningar och välskrivningsbok. Dessutom hade vi katekes och Rodhes Läsebok.

På folkskolestadiet tillkom rättskrivningsbok och uppsatsbok i vilken kladden, som skrivits på griffeltavlan, skrevs in. En kortfattad naturlära, geografi och historia tillkom också, liksom biblisk historia och en kortfattad räknelära. Många glädde sig över bekantskapen med Folkskolans Läsebok. Något skolbibliotek fanns ej.

Lärare i Torhamns folkskola var under åren 1901-1919 kantor Nils Bäckman. Det måste ha varit ett strävsamt arbete, som han utförde med så stort barnantal i skolan.

För egen del hade jag lärt mig läsa i tidningen, innan jag drog igenom Rodhes ABC-bok. Därav kommer sig att jag alltid varit en flitig tidningsläsare. Ortstidningen var på den tiden fyrsidig och innehöll utom nyheter även följetong. Dessutom skaffade jag mig mera läsning genom att prenumerera på Aftonbladets halvveckoupplaga med Brokiga Blad; från 1 oktober till årets slut för det billiga priset av en krona för hela sista kvartalet. Då fick man onsdags- och lördagstidningen Aftonbladet om minst åtta sidor samt på lördagar veckotidningen Brokiga Blad om i regel sexton sidor. Dessutom till jul minst 64-sidigt julnummer med mycket läsning och flera pristävlingar. Löste man dessa kunde det bli bokvinster. Åtminstone vid två tillfällen fick jag böcker, ena gången Styrman Ready och Onkel Toms stuga och andra gången Robinson Kruse och Gullivers resor.

Senast från 1914 fick jag nästan varje lördag resa med Torhamnsbåten till Karlskrona och sälja ägg på torget. Arvodet utgjorde en krona, av denna gick 50 öre till biljetten tur och retur Torhamn. Den återstående femtioöringen kunde förvaltas på många olika sätt. Vanligen hamnade den i antikvariatet på Ronnebygatan eller i Montelius bokhandel i hörnet av Ronnebygatan och Landbrogatan. I Montelius bokhandel fanns utom tioöres- och tjugofemöresböcker av olika författare även Verdandis häften till tjugofem öre stycket. Jag har ännu i behåll mera än hundratalet av dessa. Det var en bokhandelsmedhjälpare av svensk-finsk nationalitet hos Montelius, som visade den lille nyfikne landsbygdspojken tillrätta på ett mycket förtjänstfullt sätt.

Efter avslutad folkskola och konfirmation

Våren 1915 var folkskolan slut för min del. Då hade jag gått två år (fyra månaders terminer) i fjärde, d.v.s. sista klassen i folkskolan. Far hade bönat för mig hos läraren Nils Bäckman. Jag fick därigenom tillfälle att lära mig räkna allmänna bråk och geometri.

Efter konfirmationen var min utbildning avslutad och jag skulle räknas som vuxen i arbetslivet. Det blev för mig jordbruksarbete i hemmet. Vi är nu inne i den besvärliga tid som första världskriget var. Redan före världskrigets utbrott hade far och några Ortsbor väckt förslag om att göra skolan i socknen heltidsläsande. Förslaget fälldes med hjälp av den fyrtiogradiga rösträttsskalan. Det är ganska naturligt, att jag tidigt kom att intressera mig för samhällsliga spörsmål, då det i hemmet rådde en liberalt sinnad anda.

Från början av nittonhundratalet blev tillgången på tidningar och böcker ganska mycket bättre än tidigare. Psalmbok, bibel och någon andaktsbok var vad som fanns i de flesta hem. När nu det tryckta ordet förekom i riklig mängd, uppstod ett bekymmer om hur man skulle kunna tillgodogöra sig all denna tryckta information. Det som fanns i tryck skulle naturligtvis inläras och göras till läsarens egendom. Vi kan naturligtvis inte fatta, vilken mäktig sak det var, att man kunde inhämta lärdomar av det tryckta ordet på sitt eget modersmål. Nu kunde en betydande mängd kunskap inhämtas även av den som inte kunde latin. Ännu märkligare var det, att man kunde skriva ner sina tankar.

Skrivkonsten var en svår men oerhört värdefull konst. Inte att undra på att många lärda män såg med förtvivlan den kommande utvecklingen med bildningens förflackning. (Ydredebatten, Växjöbiskopen och t.o.m. Karlfeldt.) Det var inte bara detta att folkskolestadgan skulle få beklagliga konsekvenser för bildning och kultur, utan barnen skulle undervisas av lärare som inte kunde latin utan endast fått seminariehyfsning.

De två första årtiondena av 1900-talet var en kamptid mellan herremakt och folkmakt, som ledde fram till 1917 års författningsreform. Då sades det att svenska folket blev myndigt.

En liten episod måste jag berätta för att belysa situationen. Vintern 1915-1916 var min äldre bror Josef elev vid vinterkursen på folkhögskolan i Ronneby. Där anordnades i mars 1916 "Nordisk fest till fädrens minne". Jag fick åka till Ronneby och vara med om denna festlighet. Den inleddes med gymnastikuppvisning. Därefter följde i gymnastiksalen högtidstalet "Till fädrens minne". På en väldig bautasten i salens fond lyste namnen av bemärkta män och möjligen även kvinnor som avlidit under året. Högtidstalet till de avlidnas minne hölls av en ung lärare som hette J. Feuk, och det sades att han var Sveriges yngste fil.dr. vid den tiden. Feuk utförde sitt livsverk som lärare och rektor vid folkhögskolan, då denna flyttat till Bräkne Hoby.

Dr. Feuk utvecklade en lysande talkonst. Bland dem som han harangerade minns jag fredspristagaren K P Arnoldsson, riksdagsmannen Per Persson i Törneryd, han, som tillsammans med Alfred Petersson i Påboda löste knuten, så att rösträttsfrågan fördes i hamn 1909. Den liberale partiledaren Karl Staff bestods en utförlig minnesruna, som dr. Feuk slutade sålunda: " Hur man än dömer hans livsgärning, får man inte glömma, att hans var den största förtjänsten att unionskrisen 1905 inte löstes i blod." Denna bedömning av Karl Staffs insats vid unionsupplösningen har senare tiders forskning visat vara riktig.

Efter högtidstalet, som inramades av en myckenhet sång av elevkåren, hölls två föreläsningar samma kväll, nämligen av dr. Feuk om Korstågen och av mag. Elmstedt om Per Hasselberg, skulptören.

Jag berättar denna upplevelse under en lördagseftermiddag som kortfilm ur mitt liv. Jag fungerade tydligtvis som ett läskapper som sög upp allt, för än idag står denna lördagseftermiddag tydlig i mitt minne. Bilden kan också ses som ett uttryck för hur svensk ungdom i åldern 18-25 år uppförde sig omkring 1915-1920. Jag återkommer senare till korskågen.

Ute i Europa förblödde dess ungdom på olika slagfält. För Sveriges del var spanska sjukan den besvärlighet som hemsökte oss värst. Riksdagen genomförde en rad reformer ifråga om rösträtt, fattigvård och barnavård. Man brukar kalla den förändring som då beslutades för författningsreformen. Då fick större delen av både den manliga och kvinnliga befolkningen politisk rösträtt och den fyrtiogradiga skalan avskaffades i kommunerna. Fortfarande föll en del medborgare för rösträttsstrecken, exempelvis vara i konkurstillstånd eller häfta för mera än två års obetalda skatter.

Åren 1915-1919 utmärktes för min del av medlemskapet i logen 659 Enigheten i Torhamn. Där styrde en del patriarkaliska män, vilka sökte intressera oss ungdomar för en verksamhet som bedrevs enligt strängt reglementerad ordning. Det var uppläsningar, diskussionsinledningar och protokollskrivning som upptog söndagskvällarnas logemöten.

Från sommaren 1918 tillkom en ny arbetsuppgift att vara skrivhjälp åt far som valts till kommunalnämndens ordf. mot ett arvode av 600 kr per år. För detta skulle han leda nämndens sammanträde, upprätta debiterings- och uppbördslängd över kommunens skatteskyldiga, en handskriven bok på över fyrtio sidor med 20 namn på var sida.

Jag tog även starka intryck av miljön i hemmet under min uppväxt och ungdom. Hemmet var närmast öppet hus för släkt, vänner och bekanta. Far var mycket engagerad i jordbrukets föreningsrörelse. I mitt hem bildades en vinterkväll 1908 Torhamn Kooperativa Handelsförening av Anders Örne, sedermera statsråd och postgeneral. Han kom med Torhamnsbåten på kvällen från Karlskrona, bildade handelsföreningen, övernattade i mitt hem och åkte tillbaka kl 7 påföljande morgon med båten. Så gick det till vid den tiden, enkelt, billigt och effektivt. Av det allmänna samhällsintresse som rådde i hemmet tog jag starka intryck.

Under åren 1918-1928 var far ordf. i kommunalnämnden och jag fick en mycket verklig-hetsnära undervisning i samhällskunskap. Aldéns stats- och kommunalkunskap hade jag gjort bekantskap med långt före seminarietiden. Tidigt lärde jag regeln: **lydnad för gäl-lande lag, men öppen rätt att fordra en bättre**. Till de tidiga lärdomarna hörde också att **man skall skall vara rädd om allmän egendom**. Skada drabbar skattebetalarna. Dessa lärdomar har jag fört vidare under mina fyrtioett år som lärare.

Seminarieelev 1920

I början av januari 1920 var det tid för start på preparandkursen i Växjö. Jag fick välja mellan en kurs vid folkhögskolan i Bräkne-Hoby och en preparandkurs. Att med mina högst bristfälliga förkunskaper plus en preparandkurs klara inträdesproven vid seminariet måste naturligtvis bedömas som höjden av enfald. Men det är när man är ung och barns-

lig som man kan taga sig för en sådan manöver. Under kursens gång förstod jag mer än väl mina bristfälliga kunskaper i svenska och matematik. Första veckan i juni försiggick inträdesprövningen, en upplevelse som fortfarande är i klart minne. Vi var 84 stycken som deltog i provet. Av dessa skulle 27 vinna inträde i första klassen. Det är inte för mycket sagt att inträdesprovet var en prövning för deltagarna.

Jag skrev en uppsats om En kyrksöndag på landet. Den var bättre till innehåll än till formen sa lektor Elgqvist. Provet i matematik blev besvärligt för många av oss. Rektor Mårtensson läste uppgifterna två gånger, tog papperet och gick. Det fanns således ingen möjlighet att kontrollera om man uppfattat uppgifterna rätt. Provräkningen blev också underkänd för många.

Av de övriga proven minns jag särskilt provet i kristendom och geografi. I kristendom kom den vänlige adjunkt Thomé efter ett kort förhör på psalmbok och bibelkunskap över kyrkohistoria om korstågen. Dr. Feuks föreläsning vid Nordiska festen i Ronneby, som jag tidigare berättat om, var i klart minne. Jag redogjorde ganska utförligt för denna föreläsning i europeiskt kulturliv och han vitsordade, att det måste varit en skicklig föreläsare, som lärt ut så mycket på en föreläsning.

När vi fick reda på vilka som antagits som elever, fick vi en sommaruppgift att pressa 150 växter samt skaffa oss kunskaper om hemlandskapets geologiska kartblad med därtill hörande beskrivning. Rektor Mårtensson slutade inträdeskungörandet med att förklara att den som inte var villig att ställa sig till efterrättelse seminariestadgan, vilken utdelats till varje intagen elev samt övriga regler och bestämmelser som gällde, han skulle omedelbart anmäla detta, för som vi förstod var det många som var villiga att ta platsen. Jag måste tillstå att jag kände mig rätt kuslig till mods, när jag trädde ut i seminariekorridoren som elev i seminariets första klass från höstterminen 1920.

I slutet av augusti 1920 började första läsåret. Det var klassundervisning med 30 elever i varje klass och undervisningen var inte så originell, att den lämnat efter sig särskilt många minnen. För mig och några till i klassen, som hade dåliga förkunskaper, blev det ganska strävsamt. Under första månaden på höstterminen gick mycket tid åt till exkursioner i Växjötrakten. I avsaknad av transportmedel blev det milslånga vandringar till fots. En episod som jämförelse måste jag berätta.

Första maj 1921 tillbringade första klassen i mossen vid vattentornet i Hov. Under rektor Mårtenssons ledning grävde vi oss ned och letade reda på sjönötter (Drapa rataus). Så firade skolungdomar första maj i början av 1920-talet. Rektor Mårtensson var uppskattad som en skicklig lärare men fruktad för sina våldsamma raseriutbrott. Detta hade till följd att eleverna, som stod och väntade oftast en kvart utanför kemilaboratoriet, svalde hjärtat som ville komma upp i halsen.

Ytterligare en liten episod kan få komma med. En kall höstdag frös vi oss igenom ett par timmar med att bilda häck vid sångerskan Kristina Nilssons jordafärd. Sångerskan hade avlidit på Växjö stadshotell och fördes därifrån till domkyrkan. Vägen gick över torget där vår klass stod uppställd. Efter jordfästningen var vi uppställda på Landgårdsgatan.

Seminarietiden var för de flesta av oss en bekymmersfri och lycklig tid. Vi var alla ungefär lika fattiga på pengar och hade därför varken vanor eller anspråk, som innebar stora kostnader. Matfrågan hade seminaristerna löst genom en hushållsförening u.p.a. vanligen

förkortat U.P.A. Där fick vi bra husmanskost till billigt pris. Bostad fick jag på Tegnérgatan 4. Min husvärd Erik Börjesson var första man i Quidings bokhandel. Han var en mycket boksynt och kunnig man, som var mig till stor hjälp under seminarietiden. Mitt rum blev också en träffpunkt för flera av klasskamraterna. Till och med spiritistiska seanser under ledning av den sedermera och icke obekante Vilhelm Moberg, som vid denna tid gjorde sin värnplikt i Växjö. Han skrev under den tiden små tidningsartiklar, det som senare blev till "I vapenrock och linnebyxor".

För många av oss seminarister var 1920-talet en märklig tid. Vi hade upplevt första världskriget och vad som hände därefter i bl.a. Tyskland och Ryssland. Författningsreformen i vårt land med nya fattigvårds- och barnavårdslagen samt icke minst ny undervisningsplan för folkskolan. Denna skulle göra folkskolan till en verklig folkskola. Åttatimmarsdagen skulle ge arbetarna tid att skaffa sig kunskaper och allmänbildning. Flera intresseorganisationer bildade studieförbund och gav ut värdefulla tidskrifter. Särskilt hade jag glädje av Bokstugan och Studiekamraten samt NTO:s Ariel. I dessa små billiga tidskrifter medarbetade våra främsta kulturskribenter. Där fanns kloke Hans i Lund, Fogelqvist och Erik Heden för att nämna några av de främsta. Man kunde hålla sig med alla tre ovannämnda för en tia om året.

Vi såg ljusst på framtiden. Det skulle säkert bli bra tider även för folkskolan. Både ny undervisningsplan och ny löneplan för folkskolans lärare trodde vi var ökad uppskattning av folkskolan. Utom bostad och vedbrand skulle en ordinarie manlig folkskollärare åtnjuta en årslön av 2 100 kr med tre ålderstillägg om 300 kr efter 5 år, 10 och 15 års klanderfri tjänst. Av detta belopp gick mer än en fjärdedel i skatt. Det var tydligtvis en fördel att ha spartanska vanor, innan man trädde in på lärarbanan.

Folkskollärarexamen 1924 och Sibbaboda skola 1925-1966

Pingstafton 1924 stod jag med betyget i hand färdig att ge mig ut på en trång arbetsmarknad. Betyget var medelmåttigt, men det motsvarade minst vad jag kunde prestera, så jag har aldrig haft någon orsak att vara missbelåten därmed.

Jag sökte och fick ett terminsvikariat i Sjösås församling, där huvudorten var och är industriorten Braås. Skolan av C2-form, d.v.s. halvtidsläsande med fyra månaders småskola på höstterminen och lika lång tid folkskola på vårterminen, låg i byn Höganäs. Jag började således lärarjobbet med fyra månader i småskola. En svår uppgift men mycket lärorik. Säkerligen är en bra småskola (lågstadium) det bästa i hela skolsystemet. Jag har också under hela min lärartid haft förmånen att ha skickliga småskollärare som kolleger.

Efter vårterminen 1925 i Ljusaryds B2-skola i Jämshögs församling blev jag ordinarie lärare vid Sibbaboda B2-skola i Torhamns församling den 1 juli 1925. Där var jag sedan kvar till 30 juni 1966, således i 41 år. Jag var återbördad till min hemförsamling och många spådde mig dystra framtidsutsikter. Ingen är profet i sin fädernesbygd, sa man. För min del kan jag endast konstatera, att förhållandet till barnen, föräldrarna och ortsbefolkningen varit utomordentligt gott. Alldeles säkert har jag inte gjort mig förtjänt av all den uppskattning som jag fått röna av barn och föräldrar.

Skolan i Sibbaboda hade uppförts 1920 och var således nästan ny. Den gamla skolan inreddes till två lärarbostäder. Skolan innehöll två rymliga lärosalar och två rymliga klassrum, vilka under stor del av läsåret även användes till måltidslokal, där de medhavda

smörgåsarna och eventuellt saft eller mjölk inmundigades. Vid den tiden, när jag började och några år framåt, skulle det varit underbart om man haft tillgång till skolmåltid. Det var en ungdom, som växte upp under knaperhetens kalla stjärna. Det blev ändå en fin ungdom.

Skolbyggnaden innehöll två ljusa och rymliga skolsalar. Jag hade som mest 49 elever i fyra klasser, B2-skola således. Större delen av min lärartid hade jag svart tavla målad med tavellack direkt på väggens spännpapp. På ett två steg högt podium fanns en orgel, och ett bord med stol. Barnen satt två i varje bänk i vilka det fanns plats för böcker och skrivutrustning. Längst fram i hörnet innanför dörren fanns en stor kamin, som sörjde för uppvärmning av skolsalen. På nederdelen av väggarna i skolsal och kapprum fanns boasering av pärlbräder och ovanför var spännpapp. Golven var lagda med vanliga golvbräder. En dag i månaden var det skurlov för hela skolan. Städerskan och hennes medhjälpare knäskurade då skolsalar och kapprum. Städerskans ersättning utgjorde 20 kr per månad. Jag minns att det blev fasligt liv i kommunalfullmäktige, när skolstyrelsen föreslog en höjning av ersättningen till 30 kr pr månad.

Fram till 1940-talet levde vi utan skolläkare och skolsköterska. Alla, både barn och lärare utom två av barnen, överlevde trots allt. De två som dog hade blivit tuberkelsmittade i hemmen.

Under vindstrappan fanns materialrummet för båda läraravdelningarna. Två hyllor var enda utrustningen i det något över en meter breda utrymmet, När jag kom i tjänst i Sibbaboda, fanns där 25 mer eller mindre hela biblar, 40 ex av folkskolans läsebok parallelluppl., 20 av vardera 3-4 och 5-6, en globkarta med östra och västra halvklotet, Aftonbladets karta över det nya Europa, en Nordenkarta, politisk, från tiden för unionsupplösningen. Vidare fanns några stycken kartor med djur. De var av tysk tillverkning, sex bildgrupper på varje karta, som var uppklistrade på pappersväv. Därmed är inventeringsförteckningen genomgången.

Det här låter magert för att sköta en skola. Kanske misskött av skolrådet? Jag ska förklara lite, så får var och en dra slutsatsen. Församlingen, som på 1880-talet hade över 4 000 invånare, hade förlorat 1 700 personer, mest ungdomar till Amerika.

När första världskriget började lamslogs stenhuggeriet och omkring 170 personer blev arbetslösa. Kommunen fick låna 5 000 kr av landstinget, för att genom nödhjälpsarbete avhjälpa den värsta nöden. Pengarna användes till nyodling av ett jordbruksområde på kommungården i Korpakärr. Det blev naturligtvis inte mycket till hjälp, men på något underligt sätt lyckades människorna överleva. För att förstå situationen bör man hålla i minnet att kommunen hade från slutet av första världskriget fram till sista hälften av 1930-talet i medeltal 3 000 skattekronor, d.v.s. en skattekrona på invånare.

Utdebiteringen höll sig mellan femton och trettioåtta kronor per skattekrona. Även om man frånräknar skattelindringsbidrag blev ändå skatten på en lärarlön om 3 000 kr pr år omkring 800 kr. Den som är hågad att förstå, kan nog begripa, att det inte var något utrymme för slösaktighet vare sig kommunalt eller enskilt.

Förutsättningarna är angivna. Den första augusti 1925 började läsåret, detta för att få plats med tre veckors potatislov i sept-okt samt sex veckors fortsättningsskola. Hela min lärartid hade jag B2-eller B1-form i skolan d.v.s. i första fallet fyra klasser, i senare fallet två

klasser på läraravdelning. Det var således fråga om att hålla igång två läxlag samtidigt. Naturligtvis tedde detta sig omöjligt att lösa. För undervisningen fanns noggranna anvisningar. Undervisningen innehöll mycket. Den borde av läraren inläras som katekesen enligt folkskoleinspektör Sandströms mening. Dessutom fanns kursplan med detaljerade föreskrifter om vad som skulle inläsas och inläras. Särskilt noga var det med en rättskrivning per vecka, en uppsats inskriven var fjortonde dag liksom en provräkning var fjortonde dag. Var dessa uppgifter klara och alla böcker rättade, kunde läraren med tillförsikt emotse inspektörens ankomst. Märk väl "folkskoleinspektören" det var ingen inspektör vem som helst, det borde lärarna veta. En felsägning kunde rendera syndaren en ordentlig utskällning, liksom om en gardin hängde snett eller om något annat i skollokalen inte var tillfredsställande. Läraren var nämligen även fastighetsskötare enl. inspektörens mening.

Inspektor Göransson, som efterträdde Sandström uppehöll med bravur sin företrädares traditioner. Han utökade med en folder om hur dagboken skulle föras. Markeringarna skulle göras ömsom med blått och ömsom med rött i dagboken. Påfundet gav många lärare onödiga bekymmer. För egen del hade jag svårt att fatta finessen. Kyrkoherde Lindstam i Sjösås hade övertygat mig om, att dagboken var en sekundär detalj i undervisningen.

För att få lite ordning på skolarbetet gjorde jag upp en lektionsplan för hela läsåret, där kursen var uppdelad i lektioner med plats även för repetition. Lektionsplanen omfattade kristendom, historia, naturkunskap och geografi. Detta gjorde skolarbetet betydligt lättare.

Tjugotalets läroböcker var torftiga och språkligt långt ifrån lämpade för barn. Man skall också ha i minne, att barnen själva fick betala både läroböcker och arbetsmaterial. Därför måste kostnaderna hållas så låga som möjligt. En lärobok skulle dessutom ärvas från den ena till den andre i en familj. Nya eller omarbetade upplagor blev därför besvärliga. Ändå var tjugotalet viktigt på detta område. Under täcknamnet Värner Rydén utarbetades bra läroböcker i svenska, räkning och naturkunskap för att inte tala om Rydéns Medborgarkunskap, som givit många av våra politiker på olika nivåer deras samhällskunskap.

En egen kartbok till barnen var ett stort framsteg, när Bergvalls kartbok kom. Svedberg Hagnells geografi lyckades jag få införd i distriktet och var nöjd att slippa Carlssons skolgeografi.

Men var undervisningen då utan hjälpmedel? Jo, Granholms pappersbruk hade skurit till skrivpapper och ritpapper i trevligt format och gjort en pärm att sätta dem i. För en kostnad av en krona kunde man få en ganska bra uppsättning av blad och pärm.

Smedsmästaren Alfred Andersson i Truseryd gjorde mig en låda av galvaniserad plåt så stor att ett folioark gick ned i den. Så var det att sätta igång och koka paraffin och glycerin i vattenbad i tre timmar. När massan kom i plåtlådan och stelnat, hade man en billig användbar hektograf. På den kunde man få trettio, fyrtio användbara avdrag om det lyckades väl. Nu var det lätt att få fram provräkningar och arbetsuppgifter för tysta övningar i modersmålet, oumbärliga i en läraravdelning med två läxlag. Massor av arbetsblad producerades i geografi, naturkunskap och historia. Det underlättade avsevärt undervisningen. Även ifråga om undervisningsmaterial inträdde en långsam förbättring. Jag vill erinra om att då socknens 16 läraravdelningar fick 100 kr vardera till undervisningsmaterial, innebar detta en uttaxering av över 50 öre pr skattekrone.

Ett svårt problem var att finna något läsbart vid sidan om folkskolans läsebok. Genom Björk & Börjessons antikvariat fick jag tips om en sats barnböcker om 25 st för 25 kr. Med ett tiotal egna böcker därtill kunde utlåning startas även om inte alla kunde få låna var sin bok. Jag satsade bokpaketet jämte ett tiotal egna böcker och vi hade stor glädje av uppslaget. Givetvis var flertalet av böckerna uppslitna, när de var lästa av minst ett fyrtiotal låntagare.

Sommaren 1928 deltog jag i en social fortbildningskurs i Stockholm. Den månaden gav många värdefulla uppslag. B1.a. fick jag reda på att Folkbildningsförbundet gav anslag om 100 kr till att starta skolbibliotek. Jag sökte och fick anslag på villkor att skoldistriktet bidrog med lika stort belopp. Även detta lyckades jag utverka på villkor att pengarna skulle användas till skolbibliotek för hela skoldistriktet. En biblioteksstyrelse tillsattes och jag fick förtroendet att vara ordf., kassör och bibliotekarie, uppdrag som jag fullgjorde i mer än tjugo år eller till slutet av fyrtiotalet, givetvis utan någon som helst ersättning. När jag lämnade biblioteksjobbet hade skolbiblioteket vuxit till över 1 600 band. Lika många hade slitits upp.

Det där om ersättning kanske tarvar en förklaring för nutidens medborgare. På tjugotalet och framåt fanns knappast någon som tänkte på ersättning för arbete åt föreningar eller åt samhället. Endast de tyngsta uppdragen i kommunen avlönades med några hundra kronor om året. Det var på det här sättet som vårt demokratiska samhällsskick växte fram. Jag vidhåller även att det inte var bristande intresse eller vilja från skolrådets sida, att vi saknade tillräckligt med hjälpmedel. Orsaken var fattigdomen.

Det är klart att det var knepigt nog att få samhället att fungera i en kommun där skatteunderlaget endast utgjorde en skattekrona per invånare. Många år täckte lärarnas kommunalskatter kommunens hela verkliga utgift för skolväsendet sedan statsbidraget till lärarlöner och skattelindring frånräknats. Detta medförde i sin tur att det inte mötte några svårigheter från kommunens sida att få en läraravdelning delad. Svårigheten bestod i att få inspektörens medgivande till en delning. Reglementet talade om att en B2-avdelning borde delas om barnantalet varaktigt översteg 35 st, men de bistra tiderna mot slutet av 1920-talet medförde stor återhållsamhet, därför hade jag hela tjugotalet ut mellan 40 och 50 barn i en B2-avdelning. Höstterminen 1930 pekade barnantalet i Sibbaboda på flera år framåt över 50 barn. Skolstyrelsen fick inspektörens medgivande att dela till en B1-skola, och där satt jag plötsligt med 26 barn i två klasser i stället för femtiotalet i fyra klasser.

Till fyra lediga folkskollärartjänster inkom 132 ansökningar, fler med fil.mag. eller fil.kand. utöver folkskollärarexamen. Situationen för de nyutexaminerade lärarna var närmast förtvivlad. För småskollärarinnorna var det mer än svårt. Många sökte anställning som barnjungfrur eller hembiträden. Under svåra försaker lyckades flertalet ta sig igenom svårigheterna och t.o.m. betala sin studieskuld.

B1-skolan var i mitt tycke en bra skolform både för elever och lärare. En ny lektionsplan upprättades för att ge stadga åt undervisningen. I början av 1930-talet gick den kommunala uttaxeringen upp till 35 kr per skattekrona. Att det under sådana förhållanden fordras stor sparsamhet för att få samhället att fungera är självklart. Är man fattig, får man försöka lösa dagens uppgifter på bästa möjliga sätt, livet går ändå vidare.

Med några ord måste jag nämna en skolform som jag uppskattade mycket. Det är fortsättningsskolan. Den pågick sex veckor varje vinter; efter jul hade vi 180 timmar varje år i två årskurser. Ämnen var svenska, räkning, medborgarkunskap och naturkunskap samt ena året en kort bokföringskurs avslutad med deklaration, andra året praktiska skrivelser. Både flertalet av eleverna och deras lärare uppskattade fortsättningsskolan, därom är jag övertygad av de många elever, som pekade på värdet av fortsättningsskolan. För lärarna var fortsättningsskolan en värdefull kassaförstärkning.

Ersättning utgick med 2,50 kr per undervisningstimme. Under de bistra tiderna i början på trettioalet sänktes arvodet till 2 kr per timme. Jag visste att flertalet av mina elever inte fick någon mera skolutbildning, därför sökte jag göra det bästa möjliga av den tid som var. I början av trettioalet hade radioapparater kommit i bruk även i någon utsträckning på landsbygden. Jag tog fortsättningsskolans elever med mig in i bostaden och lyssnade på riksdagens högtidliga öppnande. Många elever hade vid den tiden inte tillgång till att lyssna på radio i hemmet, därför var detta en verklig upplevelse.

Mot slutet av trettioalet hade barnantalet gått ned så mycket, att folkskoleinspektören föreskrev att Sibbaboda och Attanäs skolor skulle ordnas på tre läraravdelningar genom att en del barn som bodde närmast Attanäs, överfördes dit. Så var jag tillbaka i B2-skola. Barnantalet höll sig nu under 40 och efter några år vid 30. 1938 sökte jag och fick ett anslag om 150 kr av skolöverstyrelsen till radioapparat. Skolstyrelsen beviljade anslag med 150 kr. Så gällde det att skaffa brukbar apparat för tillgängligt belopp. Skolradiohäften fick man gratis av Radiotjänst. Och det lyssnades. Vid efterbehandling av programmen visade det sig, att många elever fungerat som läskapper, de hade sugit upp allt.

Så är vi framme vid kommunsammanslagningen 1952. Vid den tiden hade barnantalet i Attanäs-Sibbaboda gått ned så att skolorna sammanslogs till två läraravdelningar. Tredje och fjärde klassen i ena skolan och femte och sjätte klassen i andra skolan. Efter två år växlade man om, på så sätt fick vi lärare ömsom undervisa i tredje och fjärde och ömsom i femte och sjätte klasserna.

Barnantalet var snart nere i omkring 20 på läraravdelning i Attanäs och Sibbaboda, 1949, således före kommunsammanslagningen, lyckades jag få skolstyrelsen att gå till fullmäktige med förslag om renovering och målning av skollokaler i Sibbaboda. Ingenting var gjort sedan skolan togs i bruk ht 1920, så nog var det en både önskvärd och nödvändig renovering. Vi gladdes oss mycket både lärare och elever över att ha fått en trivsamt arbetsmiljö. I synnerhet gladdes vi oss över att ha fått linoleummattor på golven. Det satt långt inne att få igenom beslut om mattor, men vid den här tiden hade jag mer än 20 års erfarenhet av arbete i kommunpolitiken och det kanske underlättade lite att få igenom mina förslag. Hösten 1949 höll skolstyrelsen sammanträde i Sibbaboda skola och fann renoveringen till belåtenhet, t.o.m. så bra att man beslöt att följande år renovera Attanäs, Torhamn och Möckleryd efter samma plan. Vi hade också fått enelevsbänkar med lösa stolar. Varje bänk synades noga och skavanker antecknades, även de minsta, vid höstterminens början och näst sista dagen på höst- och vårterminen. Hade någon gjort åverkan visste han att det blev tal med stora bokstäver, som han helst inte ville höra. Bänkarna var också i utmärkt skick när jag lämnade skolan, då hade de varit i bruk i tjugo år.

Slutet av 40-talet var märkligt för bygd och folk genom kommunsammanslagningen, som trädde i kraft 1 jan 1952. Jämjö kommun ville vara självständig eller ev. förenas med Ramdala. Kristianopels kommun, som tidigare varit stad och hade köpingen med sock-

nens namn inom sina gränser, ville under alla förhållanden vara självständig. Verkligheten blev att Jämjö och Kristianopel slogs ihop och fick fattiga Torhamn på halsen. Samarbetet i storkommunen gick över förväntan bra. Något allvarligare gnissel hördes inte i varje fall inte offentligt.

Uppdrag i föreningar och kommunen

Hösten 1927 var jag med första gången som suppleant i valnämnden fastän jag inte var röstberättigad vid Landstingsmannavd. För att vara tillräckligt klok och myndig att välja landstingsmän måste man ha fyllt 27 år året före valåret. Jag var sedan kvar som valnämndsordf. fram till slutet av femtiotalet, givetvis utan ersättning.

Från början av trettiotalet var jag mycket bunden vid samhällsarbete både i föreningar och kommunalt. Jag var med om att starta studiecirkel och bibliotek i Torhamn och Sibbaboda. Biblioteket i Torhamn blev sedermera grund till Torhamns folkbibliotek. Jag var med om att starta Torhamns Erkända Sjukförsäkring, Torhamns GIF och Torhamns skytteförening. I samtliga var jag under någon tid ordf.

Inom den borgerliga kommunen innehade jag under trettio år ett flertal uppdrag. Från 1931 till 1942 var jag barnavårdsman för mellan 110 och 130 barn, 125 barnavårdsfall ansågs som ett heltidsjobb. Jag skötte det utan att få smörj av ilskna barnafäder och utan anmärkning av revisorerna.

Under tio år från 1943 skötte jag ordförandeskapet i fattigvårdsstyrelsen och nykterhetsnämnden. Det var ett svårt och grannlaga jobb, som skänkte livserfarenhet. Före 1952 var jag också kortare tid ordf. i Torhamns kommunalfullmäktige. Även om lagen var betvingande vid denna tid, när det gällde att åta sig allmänna uppdrag, och det enligt min uppfattning är en medborgerlig skyldighet att åta sig sådana, så kan det naturligtvis ifrågasättas lämpligheten av mångsyssleri. Jag vill bestämt framhålla, att det inte var lätt att krångla sig ifrån uppdragen.

Så är vi framme vid året 1951, då den nybildade storkommunen (Jämjö, Kristianopel, Torhamn) skulle ta form. Till första kommunalstämman i Jämjö den 12 februari 1950 kom ingen Kristianopelbo. Jag hade varit med om att förbereda valen vid denna stämma och därvid sörjt för att jag själv höll mig utanför alla uppdrag. Men därav blev intet. Den ganska stormiga stämman med bl.a. en busslast Torhamnsbor, sörjde för att jag blev ordförande i stämman och ledamot av storkommunens kommunalnämnd. Därmed började ytterligare tolv års slitsamt jobb i kommunen.

Under åren 1953-1962 var jag även ordförande i Jämjö kommunalfullmäktige. Det var ett slitsamt arbete med protokollskrivning och protokollsutdrag, efter decembersammanträdet upp till 500 protokollsutdrag. Detta gick att klara tack vare att jag fått köpa en dupliceringsapparat till skolan. Hur jag skötte uppgifterna inom kommunalpolitiken är inte lätt för mig att betygsätta. I samtliga fall omvaldes jag enhälligt till uppdraget ifråga men det säger inte något. Däremot hände det ibland, att jag blev uppringd av någon vred kommuninnevånare som talade om att jag inte kunde sköta uppgiften, för vilken jag råkat i onåd. Jag vitsordade att det måste vara så. Det var ett utmärkt sätt att komma ifrån åthutningen, ty den som skulle skälla kom alldeles av sig när jag erkände min bristande kompetens.

1963 ingick Ramdala och Sturkö i Jämjö kommun, då passade jag på att lämna mina kommunala uppdrag.

Skolans utveckling

Så återstod skolan fram till juli 1966. Tiden från 1945 och framöver utmärktes av en snabb utveckling på alla samhällslivets områden icke minst när det gällde skolan. Tillgången på bra hjälpmedel i undervisningen ökade snabbt. I början av 1950-talet var antagligen syftet med 1919 års undervisningsplan uppnått. Vi hade fått en någorlunda god medborgerlig skola. Man var då igång med att skapa en ny och ända bättre skola.

I Sibbaboda var förbättringarna avsevärda i mitt tycke. Jag fick efterlängtat träslöjd från 1953, en förbättring, som jag strävat efter i tjugofem år. Kommunens resurser var alldeles för otillräckliga, så snart det rörde utgifter om tusenlappar. Tretusen kronor i utgift var genast en krona i höjd kommunalskatt. Tillgången på hjälpmedel i undervisningen var inte bara märkbar utan väldig. För mig var den förut nämnda dupliceringsapparaten mitt bästa och mest uppskattade fynd. Jag tror inte att fylleriundervisningen på arbetsblad är allena saliggörande, men som komplement och till förtydligande är den utmärkt.

De första tjugo åren av min lärartid var undervisningen hårt reglerad av undervisningsplan, kursplan, reglemente och ordningsstadga. Det gällde att se till att man följde dessa rättesnören i alla avseenden. En otillåten frihet var att jag tog klassen med till Alparken efter frukost första maj. Sådant var inte tillåtet, men jag klarade mig utan åthutning.

Så en sammanfattning: Vi hade fått ett om än litet, så ändock flitigt använt skolbibliotek. I vårt tycke massor med fint och bra undervisningsmaterial. Vi förstår ju knappast vi gamla lärare, när dagens lärare och elever hinner använda all denna litteratur och annan undervisningsmaterial som finns i skolan. Vi fick skolradio, som var mycket uppskattat av både lärare och elever. Under de första tolv åren brukade jag ta fortsättningsskolans elever med in i bostaden, för att lyssna på "riksdagens högtidliga öppnande". För flera av eleverna var det en förstagångsupplevelse. Det var bra för kunskapen om riksdagen var lättare att få grepp om, tyckte eleverna.

Julfest och examen

Två särskilt festliga tillfällen under läsåret måste jag också berätta om. Den första är julfesten, som hölls två timmar efter sista skoldagen på höstterminen. Efter några år fick vi hålla den på lästid de två-tre sista timmarna sista dagen på terminen. Jag skaffade julgran och klädde den kvällen före sista läsdagen. Det var alltid med ett "åhh", när man kom in i skolsalen den morgonen. Förmiddagens timmar var dryga men tog ändå slut. Så var det att så snabbt som möjligt under frukostrasten förvandla skolsalen till festlokal. Golvet sopades och bänkarna ställdes mot väggarna, så att vi fick en stor fri yta i mitten, där julgranen placerades. Festen började med julsånger och uppläsning av dikter och berättelser. Sångerna hade jag hämtat ur Körlings och Hammarlunds sångböcker. Utan betänkande hektograferade jag dem naturligtvis, så att barnen fick texterna. Efter en tre kvart var den "tung" delen av programmet avverkad. Nu bjöds barn och lärare på choklad, lussekatter, pepparkakor, mandelmusslor och julstjärnor. Det var den stående trakteringen genom alla åren, tror jag.

Vi var framme vid dansen kring granen, som först skulle tändas. Vi hade stearinljus, därför fick det ske med försiktighet och tillsyn. När ljusen i granen var på upphällningen, fick dansen sluta. Vi hade inget elljus i skolan förrän 1938. Märkligt nog gick det så, att när ljusen nästan var slut, bultade det på dörren och in klampade en tomte i stora, röda träskor. I säcken hade han påsar, som innehöll 20 hasselnötter, en apelsin, en julgubbe eller -kärring av den där vita typen för åttio öre stycket. Vidare fanns det i påsen tre kola och två-tre knäck, hemkokade. Nu återstod endast att tända blossen samt ta i ring och önska varandra God Jul. Festen var kostnadsfri för eleverna, läraren stod för samtliga kostnader. Därigenom undveks många komplikationer.

Varför berätta så utförligt om en sådan bagatell som en julfest i en skola? Jo, vid många tillfällen har gamla elever berättat, att för dem var julfesten i skolan julfirandets höjdpunkt. Tänk en så enkel tillställning för dagens ungdom.

Årets andra stora festlighet var examen. Dagen före examen var det skurlov. Då skulle lokalerna skuras. Tänk er att knäskura dessa knaggliga trägolv med skurborste. I tjugonio år fortgick detta en gång i månaden. Först 1949 fick vi linoleummattor på golven. Nu tillbaks till examen. På eftermiddagen, när skurningen var avslutad, kom eleverna med hela fång av blommor och girlanger av oxellöv. Skolsalen pyntades, så att den verkligen en festsal till examen.

När dörren till skolsalen öppnades på morgonen, slog emot en bedövande doft av nattviol, liljekonvalj och syren. Efter en stund gick det ganska bra att vistas i skolsalen. Då tog blomdoften över på skuroset. Själva examen var traditionell med kristendom, läsning och räkning. Därefter ett sångprogram och tillkännagivande av att alla i avdelningen blivit flyttade till nästa klass. Jag kom tidigt underfund om att kvarsittning var ett dåligt sätt att stimulera studieintresset. Folkskoleinspektör Sandström hade en helt annan uppfattning och vi lyckades aldrig nå samförstånd på den punkten.

Skolläraren i Sibbaboda var även engagerad för olika uppgifter på samhällslivets områden. Det innebar olika uppgifter från att skriva ett fyrtiotal deklARATIONER årligen till skrivhjälp i olika uppgifter som möter medborgaren. En nitisk taxeringsordförande ålade mig en gång på femtiotalet att inom fem dagar inkomma med redovisning av mina inkomster av deklARATIONER och skrivuppdrag. Jag svarade, att om någon kunde ange med vilket belopp jag ersatts för deklARATIONER eller skrivuppdrag, skulle jag omedelbart ta upp det samma i deklARATIONEN. När samhället ställer så stora krav på medborgaren, att denne ej på egen hand med sin ringa utbildning kan klara det samma, finns det ingen orsak att ta betalt för en sådan handtjänst. Därför kom byskolläraren i Sibbaboda även att fungera som rådgivare och skrivhjälp åt bygdens folk i ganska stor utsträckning .

HARALD LARSSON

Född 7 maj 1901

Död 16 januari 1980